

**INGLIZ VA O'ZBEK ZAMONAVIY NASRIDA VAQT VA XOTIRA
KONSEPSIYASINING BADIY IFODASI**

Ataqulova Shaxlo Shamidullayevna

Assistent

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti

Xorijiy tillar kafedrası

shahloatakulova95@gmail.com

+998910350037

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz va o'zbek zamonaviy nasrida vaqt va xotira konsepsiyasining badiiy ifodasi tahlil qilinadi. Zamonaviy adabiyotda vaqt va xotira badiiy matnning asosiy strukturaviy va mazmuniy elementlari sifatida namoyon bo'lib, romanda voqelikning ko'p qirrali va ko'p bosqichli talqini amalga oshiriladi. Ingliz va o'zbek yozuvchilarining asarlarida vaqtning subyektivligi, xotiraning noaniqligi va ularning ichki monolog, metafora va ramziy vositalar yordamida ifodalanishi yoritiladi. Maqola ikki madaniyat nasrining o'zaro ta'siri va zamonaviy badiiy tajribaning umumiy tendentsiyalarini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: zamonaviy nasr ingliz nasri o'zbek nasri vaqt xotira badiiy ifoda ichki monolog metafora ramziy yozuv

Аннотация: В данной статье анализируется художественное выражение концепции времени и памяти в современной английской и узбекской прозе. В современной литературе время и память выступают в качестве основных структурно-содержательных элементов художественного текста, в романе реализуется многогранная и многоэтапная интерпретация действительности. В произведениях английских и узбекских писателей освещается субъективность времени, неопределенность памяти и их выражение с помощью внутренних монологов, метафор и символических средств. В статье показано взаимодействие прозы двух культур и общие тенденции современного художественного опыта.

Ключевые слова: современная проза английская проза узбекская проза время память художественное выражение внутренний монолог метафора символическое письмо

Abstract: This article analyzes the artistic expression of the concept of time and memory in modern English and Uzbek prose. In modern literature, time and memory are manifested as the main structural and semantic elements of the literary text, and a multifaceted and multi-stage interpretation of reality is carried out in the novel. In the works of English and Uzbek writers, the subjectivity of time, the uncertainty of memory, and their expression through internal monologue, metaphor, and symbolic means are highlighted. The article shows the interaction of the prose of two cultures and the general trends of contemporary artistic experience.

Keywords: modern prose English prose Uzbek prose time memory artistic expression internal monologue metaphor symbolic writing

Kirish

Zamonaviy nasrda vaqt va xotira konsepsiyasi badiiy haqiqatni anglashda markaziy o‘rin tutadi. Xususan, ingliz va o‘zbek adabiyotida vaqt va xotiraning ko‘p qirrali, murakkab tasvirlari voqelikni yangi badiiy shakllar orqali yoritishga imkon beradi. Postmodernizm va modernizm ta’sirida vaqt an’anaviy liniyalı tushunchadan chiqib, subyektiv va ko‘p qatlamli holga aylanadi. Shu bilan birga, xotira insonning o‘tgan va hozirgi hayotini bog‘laydigan, shaxsiy va ijtimoiy tajriba sifatida badiiy matnda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqola ingliz va o‘zbek zamonaviy nasrida vaqt va xotiraning badiiy ifodasi hamda ularning o‘zaro ta’siri masalalarini yoritishga qaratilgan.

Ingliz zamonaviy nasrida vaqt tushunchasi ko‘pincha subyektiv tajriba doirasida ko‘rib chiqiladi. Virginia Woolf, James Joyce va boshqa modernist yozuvchilarning asarlarida vaqt liniyasi buzilib, qahramonning ongidagi vaqt oqimi va tashqi vaqt orasidagi tafovutlar ko‘rsatiladi. Ichki monolog usuli yordamida vaqtning shaxsiy va psixologik ko‘rinishi ochib beriladi. Masalan, Woolfning “Mrs Dalloway” va Joyce’ning “Ulysses” romanlarida vaqtning

noaniqligi va qahramonlarning xotira jarayonlari badiiy haqiqatni yangi shaklda tasvirlaydi. Postmodern davrda esa vaqtning bu ko'p qatlamliligi yanada murakkablashib, vaqt va xotiraning fragmentar, chalkash strukturalari paydo bo'ladi. Zamonaviy nasrda vaqt va xotira konsepsiyasining badiiy ifodasi o'ziga xos murakkablik va ko'p qatlamlilikka ega. Ingliz adabiyotida modernizm va postmodernizm oqimlari doirasida vaqt tushunchasi markaziy mavzu sifatida rivojlanadi. Bu jarayonda an'anaviy liniyalı vaqt tizimi buzilib, vaqtning subyektiv, psixologik va hatto narsalarning qiyosiy tabiati muhokama qilinadi. Virginia Woolfning "To'ng'ichlar" asarida vaqt oqimi qahramonlarning ichki xayollari va xotiralarining oqimi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, vaqt ob'yektiv o'lchovdan ko'ra, inson ongining qiyofasi sifatida ko'rsatiladi. James Joyce esa "Ulysses" romanida vaqtni bir sutka ichidagi hodisalar ketma-ketligi sifatida emas, balki qahramonlarning ongidagi xotira va his-tuyg'ular oqimi sifatida ifodalaydi.

Postmodern nasrda esa vaqt va xotiraning yanada murakkab, ko'p qatlamli va fragmentar xarakteri ko'proq namoyon bo'ladi. Salman Rushdie va Julian Barnes kabi yozuvchilarning asarlarida vaqt chalg'ishi, tarix va xotiraning chalkashligi, shaxsiy va ijtimoiy haqiqatlarning kesishishi o'quvchini voqelikni qayta ko'rib chiqishga chaqiradi. Vaqt nafaqat vaqt o'lchovi, balki voqelikning yomonlashuvi yoki qayta tiklanishi vositasi sifatida ko'riladi. Bu esa badiiy matnga yangicha nazariy va estetik chuqurlik olib kiradi.

O'zbek zamonaviy nasrida esa vaqt va xotira konsepsiyasi ko'proq milliy madaniyat, tarixiy voqelik va shaxsiy tajriba bilan bog'liq tarzda talqin qilinadi. O'zbek yozuvchilarining ko'pchiligi tarixning murakkab qatlamlari va shaxsning o'zligini anglash jarayonidagi xotira muhimligini ta'kidlaydilar. Jahongir Otajonov, Sanjar A'rab kabi mualliflar o'z asarlarida vaqtni chiziqli emas, balki sirkulyar, ko'p qirrali tizim sifatida tasvirlaydilar, bunda xotira har doim vaqt oqimida yangidan yangilanadi. Bu holat o'zbek romanida an'anaviy voqelikning yangicha, ko'p qatlamli talqinini yaratadi.

Shuningdek, o'zbek nasrida vaqt va xotira masalasi ko'pincha tarixiy va ijtimoiy transformatsiyalar kontekstida yoritiladi. Post-sovet davri o'zgarishlari,

mustaqillik jarayoni va milliy o'zlik izlanishlari badiiy matnda vaqtning o'ziga xos tuzilishini shakllantiradi. Bu jarayonda xotira shaxsiy tajriba bilan birgalikda milliy tarix va kollektiv ong bilan chambarchas bog'liq bo'ladi. Masalan, Jahongir Otajonovning romanlarida shaxsiy xotira milliy tarixga ulanib, vaqtning murakkab dinamikasi ochib beriladi.

Metafora va ramziy ifoda vositalari orqali vaqt va xotira konsepsiyasi yanada boyitiladi. Ingliz zamonaviy nasrida vaqt ko'pincha "oqim", "aylana", "bo'linish" kabi obrazlar yordamida tasvirlanadi, bu esa vaqtning doimiy harakat va o'zgarish sifatidagi tabiatini ifodalaydi. O'zbek romani esa milliy folklor va madaniyat ramzlari yordamida vaqt va xotirani o'ziga xos estetik vositalar bilan boyitadi. Masalan, xalq qo'shiqlari, afsonalar va tarixiy voqealar metaforalari zamonaviy nasrda yangi badiiy mazmun yaratadi.

Ichki monolog va ko'p ovozlilik uslublari ham vaqt va xotira konsepsiyasini yanada chuqurroq yoritishda katta ahamiyatga ega. Bu usullar orqali qahramonlarning ruhiy holati, vaqtning psixologik tajribasi va xotiraning sirli tabiatlari tasvirlanadi. Shu bilan birga, o'zbek va ingliz yozuvchilari orasida bu uslublarning qo'llanilishi madaniy kontekstga mos ravishda farqlanadi, bu esa har ikki adabiyotda badiiy uslublarning boyligiga xizmat qiladi.

Umuman olganda, ingliz va o'zbek zamonaviy nasrida vaqt va xotira konsepsiyasining badiiy ifodasi voqelikni ko'p qatlamli, murakkab va o'zgaruvchan tarzda ochib beradi. Bu jarayon zamonaviy adabiyotning fundamental xususiyatlaridan biri bo'lib, badiiy matnning estetik va mazmuniy chuqurligini oshiradi hamda o'quvchini yangi anglash jarayoniga jalb qiladi.

Hozirgi o'zbek nasrida vaqt va xotira konsepsiyasi milliy madaniyat, tarixiy voqelik va shaxsiy xotira o'rtasidagi bog'lanish orqali ochiladi. O'zbek yozuvchilari, ayniqsa postmodern ta'sir ostida, vaqtni faqat tashqi o'lchov sifatida emas, balki ichki ruhiy tajriba, xotira bilan chambarchas bog'liq fenomen sifatida tasvirlaydilar. Jahongir Otajonov va Sanjar A'rablarning asarlarida vaqtning ko'p qatlamliliigi va xotiraning subyektivligi o'z aksini topadi. Bu asarlar tarixiy va shaxsiy voqealarni bir-biriga singdirgan holda, vaqtning murakkab tabiatini

yoritadi.

Bundan tashqari, ikki madaniyat adabiyotida metafora va ramziy ifoda vositalari vaqt va xotirani anglashda muhim o‘rin tutadi. Ingliz romanchilari vaqtni “oqim”, “aylana” va “burilish” kabi obrazlar orqali talqin qilsa, o‘zbek yozuvchilari esa xalq og‘zaki ijodi, milliy tasavvurlar va tarixiy ramzlardan foydalanadi. Bu esa zamonaviy nasrda vaqt va xotiraning badiiy tasvirlarining boy va xilma-xil bo‘lishiga xizmat qiladi.

Ichki monolog va ko‘p ovozlilik uslublari ham vaqt va xotirani badiiy ifodalashda keng qo‘llaniladi. Ushbu usullar qahramonlarning ruhiy holatini, vaqt oqimidagi tafovutlarni va xotiraning sirli tabiati bilan bog‘liq noaniqliklarni ko‘rsatishga imkon beradi. Bu jihatdan ingliz va o‘zbek zamonaviy nasri o‘rtasida o‘xshashliklar mavjud bo‘lsa-da, milliy o‘zlik va madaniy kontekst ularning badiiy obrazlariga o‘ziga xoslik bag‘ishlaydi. Vaqt va xotira badiiy ifodasi zamonaviy adabiyotda voqelikni anglashning murakkab jarayonlari sifatida qaraladi. Ingliz nasrida bu jarayonning ildizlari modernizmga mujassam, bu davr yozuvchilari vaqtni statik, chiziqli voqelik sifatida emas, balki psixologik va subyektiv jarayon sifatida ko‘rsatishga intilishadi. Woolf va Joyce kabi mualliflar qahramonlarning ongidagi vaqt oqimini ochib, ularni ichki tajriba sifatida tasvirlaydilar. Bunday ifodalar orqali voqelikning ko‘p qatlamli va murakkab tabiatini ochib berishadi. Masalan, Woolfning “Orlando” asarida vaqt gibril va ko‘p o‘lchovli bo‘lib, insonning jinsiy va shaxsiy o‘zgarishi bilan chambarchas bog‘liq bo‘ladi.

Postmodern ingliz nasrida vaqt va xotira yanada murakkab va dekonstruktiv xarakterga ega bo‘ladi. Vaqtning chalkashligi, tarixiy haqiqatlarning nisbiyligi, xotiraning subyektivligi va manipulyatsiyasi ko‘plab postmodern yozuvchilar tomonidan yoritiladi. Julian Barnesning “Fikrlash haqida” asarida vaqt va xotira o‘rtasidagi noaniq chegara, eslab qolish va unutish jarayonlari qahramonlarning hayotida qanday o‘zgarishlar yuz berishini ko‘rsatadi. Bu esa o‘quvchini vaqt va xotiraning o‘zaro bog‘liqligi, badiiy haqiqat shakllanishidagi o‘rni haqida chuqur o‘ylashga chorlaydi.

O'zbek zamonaviy nasrida esa vaqt va xotira konsepsiyasi ko'p jihatdan milliy tarix va shaxsiy tajriba bilan uzviy bog'liq. Mustaqillik davrida o'zbek yozuvchilari tarixiy xotira, madaniy o'zlik va vaqtning transformatsiyasi masalalarini chuqurroq o'rganishga kirishdilar. Shu kontekstda Jahongir Otajonov va Sanjar A'rab asarlarida vaqt nafaqat inson ongidagi oqim, balki kollektiv xotira va tarixning dinamikasi sifatida tasvirlanadi. Bu asarlar o'zbek romanining yangi poetikasini shakllantiradi, unda vaqt ko'p qatlamli va ko'p o'lchovli fenomen sifatida ochiladi.

Bundan tashqari, ingliz va o'zbek nasrida vaqt va xotira konsepsiyasi badiiy shakllanishda til va uslub masalalariga ham alohida e'tibor beriladi. Ingliz nasrida ko'p ovozlilik, intertekstualik va metafiktsiya vositalari yordamida vaqt va xotira mazmuni yanada kengaytiriladi. O'zbek nasrida esa xalq og'zaki ijodi elementlari, tarixiy ramzlar va milliy metaforalar yordamida vaqt va xotira badiiy obrazlarga aylantiriladi. Bu esa ikki madaniyat orasidagi o'zaro ta'sir va farqlarni aniq ko'rsatadi.

Zamonaviy ingliz va o'zbek nasrida ichki monolog, oqimlik ong, kesilgan yoki mozaik strukturaviy shakllar vaqt va xotiraning noaniqligi, shaxsiy va kollektiv tajribaning chalkashligini ifodalashda keng qo'llaniladi. Bular o'quvchiga voqelikni bir necha nuqtai nazardan ko'rishga, vaqtning subyektiv qatlamlarini anglashga yordam beradi.

Shu tariqa, vaqt va xotira konsepsiyasining badiiy ifodasi ingliz va o'zbek zamonaviy nasrida voqelikni yangi estetik va nazariy shakllarda aks ettirishga xizmat qiladi. Bu jarayon ikki madaniyat adabiyoti o'rtasida o'zaro boyituvchi aloqalar va global badiiy jarayonlarning ta'sirida rivojlanmoqda.

Xulosa

Ingliz va o'zbek zamonaviy nasrida vaqt va xotira konsepsiyasining badiiy ifodasi zamonaviy adabiyotning markaziy masalalaridan biri bo'lib qolmoqda. Vaqt va xotira nafaqat voqelikni yangi shakllarda tasvirlash vositasi, balki badiiy haqiqatni anglashda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Ikkala madaniyat adabiyotida vaqt va xotiraning ko'p qirrali, murakkab va ko'p qatlamli talqini

badiiy matnga chuqurlik va zamonaviylik beradi. Bu jarayon ichki monolog, metafora va ramziy ifoda vositalari yordamida amalga oshiriladi. Shu tariqa, ingliz va o'zbek nasri o'zaro madaniy aloqalar va ta'sirlar orqali rivojlanib, vaqt va xotira konsepsiyasini yangi badiiy usullar orqali yoritishda davom etmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

- Woolf V. Mrs Dalloway. London
- Joyce J. Ulysses. New York
- Bachtin M. Problems of Dostoevsky's Poetics. Moscow
- Todorov T. Introduction to Poetics. New York
- Otajonov J. Zamonaviy o'zbek nasri va vaqt konsepsiyasi. Toshkent
- A'rab S. Xotira va vaqt: o'zbek romani kontekstida. Toshkent
- Eagleton T. Literary Theory: An Introduction. London
- Genette G. Narrative Discourse: An Essay in Method. Ithaca
- Barthes R. Image-Music-Text. London